

اجازه بدهیم مشک خود ببوید

(پرسش و پاسخ با نویسندگان و مترجمان کتاب‌های آموزشی)

● محمد حسین معتمد راد

اشاره

در این پرسش و پاسخ که نظرات نویسندگان و مترجمان کتاب‌های آموزشی را در خصوص آثار خود و همکارانشان و عملکرد طرح سامان‌بخشی و جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی، و نیز انتظارانشان را از وزارت آموزش و پرورش جویا شده‌ایم، دوستانی بدین شرح شرکت داشته‌اند: آقایان دکتر حسن ذوالفقاری، دکتر سیداکبر میرحسینی، دکتر حسین قاسم پورمقدم، حسن طاهری، منصور ملک‌عباسی، سید اسمعیل طاهری اطاقسرا، مهدی مرادحاصل، علی اکبر شیری، سهراب غلامپور، عسگری سلیمانی امیری و محمدرضا افضلی، و خانم‌ها نرگس انتخابی و مژگان شیخی. همه‌ی این دوستان گران قدر، قلم به دست هستند و بخشی از نیازهای مخاطبان به کتاب‌های آموزشی را تأمین می‌کنند، با این حال خود از وضعیت انتشار کتاب‌های موجود گله دارند. ببینیم از خلال نقطه‌نظرات ایشان می‌توان علت‌های پیش آمدن وضع موجود را دریافت.

۲۰۹۱۹۲

پاییز ۱۳۸۶

۳۴

کتاب کمک آموزشی
هیچ گاه نمی تواند
و نباید رقیب
کتاب درسی باشد،
بلکه مکمل آن است

۱. انگیزه‌ی شما در تولید کتاب‌های آموزشی چیست؟

■ **ذوالفقاری:** از جمله انگیزه‌های مهم بنده، ارتقای سطح دانش فراگیرندگان و کمک به سهولت آموزش متون و عمق بخشی به آن هاست. کتاب کمک آموزشی هیچ گاه نمی تواند و نباید رقیب کتاب درسی باشد، بلکه مکمل آن است. در کتاب کمک آموزشی، مباحث بسط داده می شوند، مطالب به کمک شیوه‌های ساده سازی، ساده نویسی، تمرین و تکرار، و بسط مفاهیم، قابل فهم و دریافت می شوند و دانش آموزان در هر سطحی و با هر معلومات پایه ای قادر خواهند بود، به فراخور نیاز خود از این کتاب‌ها استفاده کنند. آن چه اهمیت دارد، عمق بخشی به آموزش است نه تلخیص مطالب یا ارائه‌ی حل المسائل و از این قبیل.

■ **میرحسینی:** بعد از سال‌ها تدریس متوجه شدم که کتاب‌های افست و حتی ترجمه شده، قدیمی هستند و بر بنای اصول آموزشی و تهیه و تدوین مطالب درسی تنظیم و چاپ نشده‌اند. به همین دلیل، برای در اختیار گذاشتن مطالب جدید با فنون و راهبردهای تازه کوشیده‌ام خدمتی کرده باشم و قدمی در راه ارائه‌ی مطالب مناسب بردارم.

■ **طاهری:** انگیزه‌ی اصلی من، تشویق معلمان - و دانش آموزان - برای سوق دادن فرایندهای یاددهی - یادگیری به سوی «خودآموزی» است. من با گزارش تجربه‌های واقعی خود به آن‌ها نشان می‌دهم که به کارگیری روش‌های نو، سهل و آسان است و فقط کافی است که معلم بخواهد. این کارها اصلاً نیازی به وسایل خاصی ندارند. به عبارت دیگر، به راحتی می‌توان از گاه کوه ساخت به شرطی که بخواهیم!

■ قاسم پور مقدم:

- ارائه‌ی محصولاتی متناسب با معیارها و استانداردهای مصوب؛
- آموزش غیرمستقیم مؤلفان کتاب‌های کمک آموزشی در جامعه؛
- شفاف سازی فرایند پیوند کتاب‌های درسی و کمک آموزشی.

■ طاهری اطاقسرا:

- آموزش و سنجش دانش کاربردی مالی و حساب داری؛
- انتقال روش‌های استاندارد حرفه (شغل) حساب داری به علاقه‌مندان
در بدو آموزش‌های کلاسیک؛

- ایجاد توانایی عملی در افراد خواهان دانش حساب داری در بازار کار و حرفه.

■ انتخابی:

من به یادگیری در فرایندی شناختی معتقد هستم. از این رو، مهم‌ترین عامل برای درونی ساختن آموزش را ایجاد انگیزه‌ی فردی می‌دانم. در نتیجه، کتاب‌های من با رویکردی کودک محور و دانایی محور تدوین شده‌اند. به عبارت دیگر، فراگیرنده را در تعاملی شناختی میان نادانسته‌ها و دانسته‌ها قرار می‌دهند.

■ **شیری:** اصلی‌ترین انگیزه‌ی این جانب، انتقال آموخته‌ها و دریافت‌هایی بوده است که در طول دوران تحصیل و تدریس کسب کرده‌ام و امیدوارم بتوانم از این طریق، گامی در راستای رشد و تعالی سطح آموزش زبان و ادبیات فارسی بردارم.

■ غلامپور:

- پاسخ به دعوت ناشرین محترم؛

- رقابت سالم با سایرین؛

۲۰۹۱۹۱

پاییز ۱۳۸۶

۳۵

- جبران کمبودهای احتمالی کتب درسی.
■ **افضلی:** بیان و انتقال مفاهیم صحیح علمی برای کمک به دانش آموزان، هنرجویان، دانشجویان، و سایر طالبان و دوست داران علم.

۲. لطفاً ویژگی‌های خاص کتاب‌های آموزشی را که تألیف و یا ترجمه کرده‌اید، برای خوانندگان توضیح دهید.

■ **ذوالفقاری:** مهم‌ترین ویژگی‌های کتاب‌های بنده عبارت‌اند از: شرح و بسط مفاهیم کتاب‌های درسی؛ یادآوری برخی مفاهیم کمکی و پایه‌ای که متمم و مکمل نکات اصلی کتاب درسی است؛ طبقه‌بندی مفاهیم و طبقه‌بندی سؤالات از سطح دانش تا کاربرد براساس هرم ارزش‌یابی از ساده به مشکل؛ ایجاد مهارت برای درک بهتر مفاهیم کتاب درسی و توان پاسخ‌گویی به هر نوع سؤال، اعم از تمرین، خودآزمایی، آزمون‌های کلاسی، کنکوری و...؛ ارائه‌ی برخی اطلاعات و نکات ارزشی و دانشی که در کتاب طرح نشده و یا فرصت طرح آن‌ها نبوده است؛ طرح برخی دانستنی‌ها، فعالیت‌ها و نمونه‌های بیشتر از ادبیات فارسی در لابه‌لای درس‌ها برای ایجاد التذاذ بیشتر؛ نگاه زیباشناسانه به متون و کشف متن از طریق بررسی متون در سه سطح زبانی، ادبی و فکری؛ توجه به کاربرد زبان و ادبیات در زندگی و به کارگیری آن‌ها در زندگی حال و آینده؛ ارائه‌ی کلیدهای فهم هر درس و تبیین اهداف جزئی، کلی، آموزشی و نگرشی هر درس در جهت مفیدسازی روند مطالعات؛ زمینه‌سازی برای درک بهتر درس‌های قبل و بعد؛ بسترسازی و توسعه‌ی مفاهیم درس به سایر دروس دانش آموز و ایجاد پل ارتباطی میان کتاب موردنظر با سایر کتاب‌های درسی دانش آموز.

■ **میرحسینی:** کتاب‌های ترجمه شده‌ام، در نوع خود در ایران بسیار کم هستند یا وجود ندارند و کتاب‌های تألیفی را هم با ذوق و دقت خاصی تهیه کرده‌ام که مورد توجه همگان قرار گرفته‌اند. البته پیشنهادها و هم‌فکری بعضی از همکاران و دانشجویان در هرچه بهتر شدن آن‌ها کمک کرده است.

■ **طاهری:** مهم‌ترین ویژگی کتاب‌های من این است که محصول کار و تجربه‌ی خودم هستند. سبک کارم طوری است که به مخاطب - معلمان - این حس را انتقال می‌دهد که: «این که آسان است! من هم می‌توانم!»

■ **قاسم پور مقدم:**

- هماهنگ بودن با برنامه‌ی درسی و مواد درسی مصوب نظام آموزشی ایران؛
- تداوم منطقی اهداف و محتوای کتاب‌های درسی ایران؛
- تکمیل‌کننده‌ی آموزش‌های مطرح شده در کتاب‌های درسی.
■ **شیخی:** ویژگی عمده‌ی آن‌ها، اول جذاب بودن محتوا و شکل آن‌ها برای مخاطب، و دوم متناسب بودن نثر و زبان آن‌ها برای گروه سنی مخاطب است.

■ **مرادحاصل:** کتاب‌هایی که برای دوره‌ی پیش از دبستان و دوره‌ی دبستان تألیف کرده‌ام، بیشتر به بعد مهارت‌های فردی و اجتماعی مخاطبانم که از نیازهای مراحل رشد آن‌ها محسوب می‌شود، اختصاص داشته است. بنده آموزش ابعاد اخلاقی، بهداشت روانی و مهارت‌های زندگی

در کتاب آموزشی
آن چه اهمیت دارد
عمق بخشی به
آموزش است
نه تلخیص مطالب
یا ارائه‌ی حل المسائل
و از این قبیل

۲۰۹۱۳۶

پاییز ۱۳۸۶

۳۶

آموزش ابعاد اخلاقی
بهداشت روانی
و مهارت‌های زندگی را
باید جزء آموزش‌های
اصلی در سنین متفاوت
خصوصاً دوره‌ی ابتدایی
دانست

را جزء آموزش‌های اصلی در سنین متفاوت، خصوصاً دوره‌ی ابتدایی می‌دانم که در پنج جلد کتاب «طرح کرامت» که با همکاری دوستان تألیف کرده‌ام، این موضوع را لحاظ نموده‌ام. طرح کرامت در حال حاضر در مدارس کشور در حال اجراست.

■ **انتخابی:** من تنها به معرفی «فرهنگ معاصر مدرسه» که در فهرست فرهنگ لغت انگلیسی-فارسی معرفی شده و برگزیده‌ی جشنواره‌ی پنجم است، اشاره می‌کنم. این فرهنگ، اولین فرهنگی است که با استفاده از دانش زبان‌شناسی و شیوه‌های نوین علمی فرهنگ‌نگاری تألیف شده است. برخی از ویژگی‌های این فرهنگ عبارت‌اند از: توجه به مخاطب و تجربه‌ی علمی و زبانی او، مراجعه‌ی آسان، دست‌چین اطلاعات برای مخاطبین، توجه به تفاوت‌های زبان اول و دوم، ارائه‌ی مثال‌ها و اصطلاحات گوناگون، عرضه‌ی مقولات دستوری و توضیح شیوه‌ی تلفظ به ساده‌ترین شکل، آوردن توضیحات دستوری، رسم‌الخطی و کاربردی، و ارائه‌ی تصاویر رنگی که کتاب را جذاب و خواندنی کرده‌اند.

■ **شیرینی:** در این کتاب‌ها تلاش شده است که مطالب و مفاهیم به صورت اساسی و عمیق آموزش داده شود و در حد امکان، از حل تمرین و ارائه‌ی فرمول‌های سطحی پرهیز شده است. هم‌چنین، با ارائه‌ی اطلاعات و نمونه‌های کافی سعی شده است که همه‌ی مطالب لازم در هر موضوع بیان شوند.

■ **غلامپور:**

- مرور دانسته‌های قبلی دانش‌آموزان؛

- معرفی درس زبان انگلیسی به عنوان یک مهارت زندگی؛

- ایجاد انگیزه‌ی کافی برای شرکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های کلاس؛

- ارائه‌ی تکنیک‌های متنوع و نوین برای طرح پرسش‌های امتحانی.

■ **افضلی:** بیان ساده، قابل فهم، کاربردی و فعالیت‌محور مطالب علمی، پرهیز از بحث‌های دور و دراز و کسل‌کننده‌ی نظری، و زیبایی و چشم‌نوازی ظاهری کتاب، معیارهای من برای انتخاب کتاب آموزشی و ترجمه‌ی آن بوده و هست. همواره کوشیده‌ام، این کیفیات برجسته را در متن ترجمه شده نیز حفظ کنم، تا مطالب علمی برای خواننده جذابیت کافی داشته باشد و او را علم‌گریز نکند.

۳. وضعیت کنونی انتشار کتاب‌های آموزشی را در کشور چگونه ارزش‌یابی می‌کنید؟

■ **ذوالفقاری:** بسیار آشفته، بی‌برنامه، فاقد مدیریت واحد و دچار رقابت منفی و

تنگاتنگ بنگاه‌های بازرگانی تولید کتاب. شاید اگر وزارت ارشاد و وزارت آموزش و پرورش کمیته‌ی مشترکی برای سامان‌دهی کتاب‌های کمک‌آموزشی و توجه به کیفیت‌ها و استانداردهای کتاب‌ها تشکیل می‌دادند و عملاً توازن علمی و تعامل منطقی پیش می‌آمد، وضع اندکی بهتر می‌شد. در حال حاضر، وزارت آموزش و پرورش شاخص‌های تدوین کتاب کمک‌آموزشی را تهیه و تدوین کرده است و معلوم نیست، متولی اجرایی آن کیست و ابزار اجرایی آن چیست. هنوز وزارت ارشاد به جای کمیته‌ی کیفیت تولید این گونه کتاب‌ها چشم دوخته است. یکی از شاخص‌های تولیدات فرهنگی، بالا بردن رقم چاپ کتاب است و آن هم البته به لطف تیراژهای میلیونی کتاب‌های کمک‌آموزشی برخی مؤسسات خصوصی

۱۳۹۱-۲۰۹

پاییز ۱۳۸۶

۳۷

هنوز کتاب‌ها کپسول‌هایی برای پاسخ به سؤالات کنکوری هستند

پربانگ و هیاهو، میسر می‌شود. آموزش و پرورش نیز تاکنون اقدام مؤثر و عملی در جهت کنترل روند تولید بی‌رویه، منفی، ناپه‌نجار و غیرمنطقی کتاب‌های کمک‌آموزشی اعمال نکرده است. هنوز کتاب‌ها کپسول‌هایی برای پاسخ به سؤالات کنکوری هستند و بس.

حُرکت‌های خوب برخی مؤسسات هم متأسفانه به دلیل نداشتن توجیه اقتصادی، بی‌توجهی و عدم کمک به آن‌ها و عوامل دیگر، مسکوت، معدوم، منهدم و نابود می‌شوند. مگر یک مؤسسه خوب تا چند سال می‌تواند با فروش کم، کار کیفی ارائه کند؟ آیا تنها تشویق در جشنواره‌ها دردی را دوا می‌کند؟ از سه کتاب بنده که در سه جشنواره‌ی رشد رتبه کسب کرده‌اند، تعداد قابل توجه‌ای خریداری نشده است که لاقلاً ناشر به چاپ کتاب‌های بعدی رغبت کند. البته هستند ناشرانی که با پیشنهادات کلان، همواره سعی در جلب و جذب بنده و امثال بنده داشته‌اند تا خوراک‌های فوری و حل المسائل بی‌مسئله برای آن‌ها تولید کنیم.

■ **میرحسینی:** وضع خوب است. البته همه فکر می‌کنند که قیمت کتاب گران است، ولی در مقایسه با سایر کشورهای دنیا، قیمت کتاب در ایران بسیار ارزان است که خود باعث بی‌انگیزشی برای چاپ می‌شود. البته حمایت دولت از نویسندگان، مؤلفان و مترجمان می‌تواند وضع را بهبود بخشد و ناشران را تشویق کند.

■ **طاهری:** کتاب‌های آموزشی مشتری‌پسند (بازاری) شده‌اند، چون در این بازار در حال احتراز، خریدار محصولی را می‌خواهد که به او برای موفقیت در آزمون‌های ورودی از دوره‌ی دبستان تا ورود به دانشگاه کمک کند. یعنی خط را امتحانات ورودی و کنکورها می‌دهند، نه علم یا پیشرفت یا سازندگی، و این بزرگ‌ترین آفت در بازار نشر و همه‌ی مؤسسات آموزش ماست.

■ **ملک‌عباسی:** در برخی از حوزه‌های درسی، هنوز کتاب‌های ساده، کلیشه‌ای با پاسخ‌های مشخص، با مطالبی در حد اهداف کتاب‌های درسی، و با هدف کسب نمره در آزمون‌ها مشاهده می‌شوند.

■ **قاسم‌پور مقدم:** اقداماتی که در سال‌های اخیر از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نیز دفتر انتشارات کمک‌آموزشی انجام گرفته، باعث شده است که چارچوب و محتوای این نوع آثار انسجام و انتظام منطقی پیدا کند. با همه‌ی این‌ها، هنوز برای سامان بخشی باید کار بیشتری صورت بگیرد.

■ **طاهری اطاقسرا:** خوب است، منتها بیشتر به مباحث تئوری آموزش می‌پردازد. بهتر خواهد بود، اگر به تألیف و تحریر کتاب‌های آموزشی کاربردی هم پرداخته شود.

■ **شیخی:** ما در کشور دو نوع کتاب آموزشی داریم: ۱. مجموعه کتاب‌هایی که توسط ناشران خاص چاپ و منتشر می‌شوند و هدف آن‌ها کمک به آموزش‌های رسمی و درسی است. ۲. کتاب‌هایی که گروه بزرگی از ناشران کودک و نوجوان منتشر می‌کنند که اسم و عنوان کتاب‌های آموزشی را ندارند، در حالی که عملاً برای بچه‌ها آموزشی و سودمند هستند. از داستان‌های واقع‌گرا تا بازنویسی‌هایی که از متون کهن صورت می‌گیرند، و از داستان‌های علمی-تخیلی تا افسانه‌ها و قصه‌های قدیمی، هریک به نوعی، زندگی و راه و رسم آن، مسائل اخلاقی و... را به بچه‌ها آموزش می‌دهند.

۲۰۹۱۹۲
پاییز ۱۳۸۶

۳۸

آموزش فرایندی
مقطعی نیست
و با پایان مدرسه
و دانشگاه
پایان نمی پذیرد

■ **مراد حاصل:** آثار تولید شده در سطح کشور قابل توجه است، ولی تا رسیدن به وضعیت مطلوب از نظر کیفی، همهی ما باور داریم که جای کار بسیار دارد.

■ **انتخابی:** متأسفانه فکر نمی کنم ماهنوز به تعریف درستی یا تعریف جامعی از کتاب آموزشی رسیده باشیم. آن چه بیش از همه در بازار کتاب های به اصطلاح آموزشی دیده می شود، کتاب های کمک درسی هستند که از نظر من بسیار زیان بارند. اگر ما آموزش را فرایندی مقطعی ببینیم، کتاب های کمک آموزشی برآورندهی نیازهای مقطعی هستند. اما آموزش فرایندی مقطعی نیست و با پایان مدرسه و دانشگاه پایان نمی پذیرد.

■ **شیری:** خوب است که در انتشار کتاب های آموزشی، به تعمیق یادگیری توجه بیشتری مبذول شود و با ارتقای سطح کیفی مطالب و چگونگی ارائه ی آنها، از سطحی نگری و سادگی افراطی دوری شود. به این ترتیب می توان سطح انتظارات مخاطبین را بالا برد.

■ **غلامپور:** متأسفانه نقش تبلیغات بیش از اندازه زیاد است، به طوری که استفاده کنندگان از این کتاب ها کمتر به کیفیت کار می اندیشند.

■ **سلیمانی امیری:** بنده که بیشتر در حوزه ی فلسفه و منطق فعالیت می کنم، می توانم به خرس قاطع بگویم که کتاب های درسی مطلوب در این دو درس یا اصلاً وجود ندارد و یا بسیار کم است و برای رسیدن به کتاب های درسی مطلوب راه بسیاری را باید طی کنیم. به این منظور لازم است، برای مؤلفان کتب درسی کارگاه های روش تدریس متون درسی گذاشته شود.

■ **افضلی:** اگر وضعیت انتشار کتاب های آموزشی را با گذشته ی نه چندان دور مقایسه کنیم، من شخصاً به فعالیت مجموعه ی ناشرانی که در این زمینه کار می کنند، روی هم رفته، نمره ی قبولی می دهم. اما اگر وضعیت مطلوب و آرمانی مورد نظر باشد، هنوز راه زیادی در پیش داریم. اصولاً هنگامی وضعیت کتاب های آموزشی مطلوب خواهد بود که بتوانیم، کتاب هایی با کیفیت محتوایی و ظاهری کتاب های خارجی تألیف کنیم.

۴. نظر شما درباره ی طرح سامان بخشی و جشنواره ی کتاب های آموزشی چیست؟

■ **ذوالفقاری:** طرحی بسیار خوب، تشویقی، لازم و موفق بوده است، اما جای تأسف بسیار دارد که این همه کار و فعالیت و تلاش روزان و شبان همکاران خوبم، بی نتیجه می ماند و به حرکتی عملی منجر نمی شود. درست است که از حرکت های فرهنگی نباید انتظار جهش های یکباره و نتایج خلق الساعه را داشت، اما بالاخره اندک حرکت و جهش آموزشی را باید پس از پنج سال انتظار داشت. روی سخنم با مسئولان وزارت آموزش و پرورش است که چرا این حرکت را جدی نگرفته اند. چرا باید هنوز تولیدات بخش سامان دهی را مثل آیین نامه های اجرایی به مؤسسات و انتشارات مهمم ابلاغ و اعلام نکنیم تا جنبه ی اجرایی پیدا کنند؟ آیا همواره باید به توصیه اکتفا کنیم؟ آیا نمی شود برای مؤلفان کتاب های کمک آموزشی در سراسر کشور کارگاه های تولید کتاب کمک آموزشی طراحی و اجرا کرد تا عملاً آنها را با حیطه ها و معیارهای خود آشنا سازیم؟ البته یک ایراد مؤلفان کتاب های آموزشی ناآگاهی و بی اطلاعی و اشراف نداشتن بر مسائل این حوزه است.

وزارت آموزش و پرورش
به خطرات و زیان‌های
درازمدت کتاب‌های
کمک‌درسی (حل مسائل)
که بازار را انباشته‌اند
توجه نماید

البته مسئله‌ی داوری جشنواره همیشه شبهه‌ناک و بحث‌برانگیز بوده است و همواره شاهد بوده‌ایم که بخش عمده‌ای از جوایز را خود داوران کسب کرده‌اند. لازم است کسانی که داوری این جشنواره را بر عهده می‌گیرند، خود آثاری نداشته باشند و ذی‌نفع نباشند.

هر جشنواره باید حرکتی به جلو داشته باشد که البته و الحمدلله دارد. بهتر است مسئولان، این حرکت‌ها را عینی و معرفی کنند. چرا از مسئولان وزارت ارشاد، مخصوصاً بخش کتاب دعوت نمی‌شود؟

طرح سامان بخشی می‌تواند برای تمامی ناشران نیز دوره‌های توجیهی برگزار کند و انتشارات خود را، اعم از راهنما، جزوه و مجله، در اختیار آنان قرار دهد و از آنان به‌طور مستمر نظرخواهی کند.

■ **میرحسینی:** کار بسیار مفید و مؤثری است، ولی باید داوران از بین متخصصان انتخاب شوند و جهت‌گیری در انتخاب کتاب‌ها از بین برود.

■ **طاهری:** این طرح اگر به یک حرکت فرهنگی تبدیل شود و بر مشارکت ناشران، مؤلفان و معلمان تکیه کند، رشددهنده خواهد شد. سعی شود که ملاک‌ها، معیارها و ابزارهای قضاوت، ساقچه‌های یک فرهنگ رو به رشد را داشته باشند. طرح سامان بخشی نباید مرعوب بازار شود. بازار واپس‌گراست. باید تحت تأثیر مسئولیت فرهنگی عمل کرد. دست‌خوب‌ها را گرفت و بالا کشید و از آن‌ها حمایت کرد. هم‌چنین لازم است در ابزارهای قضاوت و ملاک‌ها، با مشارکت ناشران، مؤلفان و... تجدیدنظر شود.

■ **ملک‌عباسی:** باید بین بازار نشر کتاب‌های آموزشی با برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کتاب‌های درسی ارتباط ارگانیکی برقرار شود، تا مؤلفان کتاب‌های درسی، کم‌کم سمت و سو و ذائقه‌ی معلمان و خانواده‌ها را نیز تغییر دهند.

■ **قاسم‌پور مقدم:** طرح بسیار خوبی است که باید از سال‌ها قبل اجرا می‌شد. این طرح باعث شده است، تکلیف تولیدکنندگان، استفاده‌کنندگان و معلمان بیش از پیش روشن شود. هم‌چنین باعث انسجام بیشتر بین کتاب‌های درسی و آموزشی شده است.

■ **طاهری اطاقسرا:** بهتر است در این طرح و جشنواره، کتاب‌های کاربردی هم مدنظر باشند.

■ **شبیخی:** جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی سبب رونق بخشیدن به بازار کتاب، تشویق نویسندگان و دست‌اندرکاران، و ایجاد انگیزه در دیگران می‌شود. خوب است ستادی دائمی وجود داشته باشد تا در طول سال به بررسی و کارشناسی این‌گونه کتاب‌ها بپردازد و کتاب‌های خوب را به مردم معرفی کند. آن‌گاه در پایان سال، جشنواره‌ای برگزار شود و در میان کتاب‌های خوب، کتابی برگزیده و یا تقدیر شود.

■ **انتخابی:** من عملکرد این‌گونه طرح‌ها را مثبت می‌دانم و فکر می‌کنم حداقل فایده‌ی آن، معرفی کتاب‌های مفید به مخاطبان است. در عین حال فکر می‌کنم، اگر دفتر تألیف کتاب‌های درسی، ارتباط نزدیک‌تری با مؤلفان به خصوص در بخش غیردولتی برقرار می‌کرد، امکان تهیه‌ی کتاب‌های مفید بیشتری فراهم می‌شد. در بخش خصوصی، مؤلف کتاب را بنابه

صلاح‌دید خود و فارغ از کمبودهایی که در آموزش و پرورش رسمی وجود دارد، تألیف می‌کند. اگر تعامل بین این دو بخش بیشتر باشد، امکان بهتری برای هر دو طرف فراهم می‌شود.

■ **شیری:** این طرح و جشنواره می‌تواند موجبات رشد کیفی کتاب‌های آموزشی را فراهم آورند.

■ **افضلی:** متأسفانه درباره‌ی طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی اطلاع چندانی ندارم، اما برگزاری هر نوع جشنواره و مسابقه برای انتخاب و معرفی کتاب‌های آموزشی، می‌تواند موجبات ارتقای کیفیت محتوایی و ظاهری کتاب‌های آموزشی و افزایش دقت نظر برگزارکنندگان و داوران این جشنواره‌ها را فراهم آورد و به افزایش رونق این بازار کم‌رونق کمک کند.

وزارت آموزش و پرورش
زمینه‌ی معرفی
کتاب‌های مناسب را
در پایان کتاب‌های درسی
به وجود آورد

۵. انتظارات شما از وزارت آموزش و پرورش برای حمایت از نشر کتاب‌های آموزشی مفید

چيست؟ برای ارتقای کیفیت تولید کتاب‌های آموزشی چه پیشنهادهایی را توصیه می‌کنید؟

■ **ذوالفقاری:** تنها انتظار، نظارت و سیاست‌گذاری است، و نه رقابت با بخش خصوصی. لازم است ناشرانی مثل انتشارات مدرسه، به وظایف ذاتی خود که تولید کتاب‌های کمک‌درسی است اقدام کنند، نه آن که رقیبی برای ناشران کمک‌آموزشی باشند. پیشنهاد می‌شود:

- از کتاب‌های خوب و منطبق با اهداف و اصول طرح سامان‌بخشی و برگزیده‌ی جشنواره، برای کتاب‌خانه‌های مدارس خریداری کند تا بودجه‌ی خرید، خدای ناخواسته با رانت‌های معمول، با خرید کتاب غیرلازم به هدر نرود.

- آیین‌نامه‌های لازم برای اجرای دستوردهای طرح سامان‌بخشی را به افراد یا سازمان‌های ذی‌نفع برساند.

- در مدارس، بسترهای لازم را برای معرفی کتاب‌های خوب و مفید و منطبق با استانداردهای بین‌المللی فراهم آورد.

- زمینه‌ی معرفی کتاب‌های خوب را در پایان کتاب‌های درسی به‌وجود آورد.

- ناشران برتر را با حمایت‌های مادی خود تشویق کند. مثلاً در چاپ کتاب‌های درسی با آن‌ها مشارکت نماید.

- مؤلفان کتاب‌های درسی را، از بین مؤلفان موفق کتاب‌های آموزشی و مطرح در جشنواره، انتخاب کند.

■ **میرحسینی:** دعوت از مؤلفان نامدار و متخصص برای نوشتن و تهیه‌ی کتاب‌های بهتر، ایجاد نوعی رقابت در تدوین کتاب، و آزادی انتخاب کتاب درسی از بین چند نمونه، می‌تواند در ارتقای کیفیت تولید مفید باشد.

■ طاهری:

- به تولید و فروش برخی از کتاب‌های آموزشی که با ملاک‌های صحیح، ممتاز و ارزشمند شناخته می‌شوند، کمک شود. در بازار فعلی، کتاب آموزشی خوب خریدار ندارد! زیرا عامه‌پسند نیست.

- سعی کنید در سلیقه‌های مخاطبان برای خرید اثر بگذارید. سطح فرهنگی و انتظارات آن‌ها را بالا ببرید تا با چشم‌بینا به کتاب نگاه کنند، نه با چشم‌بیمار!

۲۰۹۱۹۱

پاییز ۱۳۸۶

۴۱

– مؤلفان خوب تشویق شوند تا نسل ما به سوی پرورش مهارت‌های لازم‌های خودآموزی هدایت شود.

■ **ملک عباسی:** نظامی طراحی شود که کتاب‌های آموزشی مناسب در سطح مدارس اطلاع‌رسانی شوند.

■ **قاسم پور مقدم:** به نظرم، علاوه بر تقویت طرح‌های موجود، لازم است در آموزش و پرورش دفتر مستقلی تأسیس شود که وزارت ارشاد نیز آن را به رسمیت بشناسد تا امر سامان بخشی با امکانات و اختیارات بیشتری اجرا شود. علاوه بر این پیشنهاد می‌شود، سیاست‌هایی اتخاذ شود که همکاری ناشران با طرح سامان بخشی، زیاد و تا حدودی الزامی باشد.

■ **شیخی:** مشکلی که در زمینه‌ی کتاب‌های کودکان و نوجوانان وجود دارد و شامل کتاب‌های آموزشی و غیر آموزشی نیز می‌شود، نرسیدن کتاب به دست مخاطب است. در حال حاضر، پخش کتاب به طور عمده در مراکز استان‌ها صورت می‌گیرد و در بسیاری از شهرها و روستاها توزیع به درستی صورت نمی‌گیرد و یا اصلاً توزیع نمی‌شود. اگر آموزش و پرورش با آن حضور گسترده‌ای که در همه‌ی مناطق، محله‌ها، شهرها و روستاها دارد، راهکاری بیابد که در همه‌ی مراکز آموزشی، جایی هم برای عرضه‌ی کتاب وجود داشته باشد، کمک بزرگی به تولید و توزیع کتاب‌های آموزشی کرده است.

■ **مراد حاصل:** آموزش و پرورش باید حمایت جدی مادی و معنوی بیشتری از تولیدات بخش خصوصی داشته باشد. در سال‌های اخیر کتاب‌های بسیار خوبی تولید شده‌اند که آموزش و پرورش فقط به تأیید و معرفی آن‌ها بسنده کرده است و این کافی نیست. یارانه‌های حمایتی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و نهادهای فرهنگی و آموزشی با هم یاری وزارت آموزش و پرورش، باید به حمایت‌های جدی در عرصه‌ی چاپ بینجامد تا بخش خصوصی به طور جدی حمایت شود.

■ **انتخابی:** انتظار دارم که وزارت آموزش و پرورش، خطرات و زیان‌های درازمدت کتاب‌های کمک‌درسی و حل مسائل را که بازار را انباشته‌اند، تشخیص دهد. آموزش تجویزی و متعاقب آن کتاب‌های تجویزی، حوزه‌ی دید فراگیرنده را محدود می‌سازند، امکان طرح پرسش ذهنی را از او می‌گیرند و در نهایت باید فاتحه‌ی تفکر خلاق و نقاد را خوانند. همان طور که قبلاً اشاره کردم، امیدوارم تعامل میان وزارتخانه، دفتر تألیف و مؤلفان و ناشران در تمام طول سال ادامه داشته باشد.

در تهیه‌ی کتاب، علاوه بر بخش تألیف، بخش تولید هم نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند. راهنماهایی که کارشناسان سامان بخشی در این زمینه تهیه کرده‌اند، مفیدند، ولی باید در اختیار همه‌ی ناشران قرار داده شوند. در نهایت، به نظر من تولید کتاب علاوه بر جنبه‌ی فنی، جنبه‌ی هنری هم دارد.

■ **شیری:**

– شناسایی و معرفی کتاب‌های مفید به دبیران و دانش‌آموزان؛
– ایجاد انگیزه‌ی بیشتر برای مؤلفین و تأمین بیشتر حقوق آن‌ها؛
– تدوین برنامه‌ای با نظر متخصصین که چارچوب و اصول ساختار و محتوای این نوع کتاب‌ها

در حال حاضر
در بسیاری از
شهرها و روستاها
توزیع کتاب‌های
آموزشی مناسب
به درستی
صورت نمی‌گیرد

۲۰۹۱۹۱
پاییز ۱۳۸۶

۴۲

را مشخص کند تا کتاب‌های سطحی و کم‌ارزش مجال بروز نیابند.

■ سلیمانی امیری:

- تشکیل کارگاه‌های روش تدوین متون درسی؛

- مشخص کردن اهداف کتب درسی تا تدوین براساس اهداف باشد.

■ **افضلی:** به نظر من، تنها اقدام حمایتی که از وزارت آموزش و پرورش می‌توان

انتظار داشت، معرفی کتاب‌های مفید به دانش‌آموزان و معلمان و تشویق آن‌ها به خرید کتاب‌های آموزشی مفید برای تجهیز کتابخانه‌های مدارس و هنرستان‌ها، و برگزاری مستمر نمایشگاه‌های ادواری کتاب در مدارس است؛ البته با رعایت شرایطی که ناشران را به شرکت در این نمایشگاه‌ها، یا عرضه‌ی کتاب‌های خود به شیوه‌ی مقتضی در نمایشگاه ترغیب کند.

جمع بندی

■ همان‌گونه که انتظار می‌رفت، انگیزه‌های والایی نویسندگان و مترجمان متون آموزشی را برمی‌انگیزد تا قلم به دست گیرند. عمق بخشی به آموزش و پرورش، ارائه مطالب جدید با فنون راهبردی تازه و به کارگیری روش‌های نو، و جبران کمبودهای احتمالی کتاب‌های درسی از جمله مهم‌ترین انگیزه‌های تألیف کتاب‌های آموزشی هستند. انگیزه‌های مادی، اگر برای ناشران آموزشی نقشی تعیین‌کننده دارند، برای مؤلفان و مترجمان این آثار در درجه‌ی اول اهمیت قرار ندارند.

■ در دومین پرسش و پاسخ، ترکیب «ویژگی‌های خاص کتاب‌های آموزشی» با مثبت یا منفی ندارد یا به زعم طراحان پرسش دارای بار مثبت یا منفی نبوده است. لیکن برخی دوستان در پاسخ به این پرسش، ویژگی‌هایی آشکارا مثبت را به آثار خود نسبت داده‌اند؛ از جمله، «تألیف با ذوق و دقت خاص»، «انتقال حس» و «مراجعه‌ی آسان» که ویژگی‌هایی ارزشی هستند و مخاطب باید در مورد صحت آن‌ها قضاوت کند. اجازه بدهیم، مُسک خود بیوید. ■ در قضاوت درباره‌ی وضعیت کنونی انتشار کتاب‌های آموزشی، با طیفی متنوع از پاسخ‌ها مواجهیم. اما در هر صورت، دوستان به همراه نظر خود، پیشنهادها یا توصیه‌هایی را نیز به مسئولان وزارت آموزش و پرورش ارائه کرده‌اند؛ برای مثال: کار بیشتر درخصوص سامان بخشی و توجه بیشتر به کتاب‌های آموزشی کاربردی.

■ هیچ‌یک از دوستان کمترین شکی درباره‌ی ارزشمندی طرح سامان بخشی و جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی ندارند، اما بعضی از ایشان از مؤثر بودن آن‌ها مطمئن نیستند. جدی‌ترین توصیه‌ها به جشنواره و طرح سامان بخشی از این قرار است:

- مراقب باشید که آثار داوران در جشنواره شرکت نداشته باشد و آنان ذی نفع نباشند.

- تربیتی دهید که در انتخاب کتاب‌ها جهت‌گیری وجود نداشته باشد.

■ در مجموع، انتظاراتی بجا و منطقی از وزارت آموزش و پرورش وجود دارد: حمایت از ناشران، تشویق نویسندگان موفق، و پرهیز از رقابت با بخش خصوصی. اما یکی دو انتظار دور از مقدرات این وزارت‌خانه نیز مطرح شده‌اند؛ مانند: بالا بردن سطح فرهنگی مخاطبان تا با چشم‌بینا به کتاب نگاه کنند!

یکی از اقدامات وزارت

آموزش و پرورش

می‌تواند خرید کتاب‌های

آموزشی مفید

برای تجهیز

کتابخانه‌های

مدارس و هنرستان‌ها

باشد

۱۳۹۱-۲۰۹

پاییز ۱۳۸۶

۴۳